

ja joiden siis voidaan olettaa olevan kielestä häviämässä. Osa taas ei ole koskaan perifeeriseen vepsään asti levinnytkään.

Sekä SEPPO SUHONEN että EDUARD VÄÄRI tarkastelevat liivin sanastoa, molemmat Lauri Kettusen sanakirjaan liitvästi.

Suhonen esittää täydennyksiä Kettusen v. 1938 ilmestyneeseen *Livisches Wörterbuch* -sanakirjaan. Aineistonaan omat viimeaikaiset nauhoituksensa sekä Julius Mägisten keräämät toistaiseksi julkaisemattomat tekstit hän esittelee ja ryhmittelee Kettusen sanakirjasta puuttuvia sanoja. Suuria ryhmiä ovat yhdys-sanat ja prefiksiverbit. Enimmäkseen nämä sanastolisät odotuksenmukaisesti heijastavat latin vaikutusta liiviin. Suhonen toivoo, että täydennykset voitaisiin julkaista Kettusen perusluonteisen sanakirjan lisäniteenä.

Eduard Väari tarkastelee liivin yhdys-sanoja ja prefiksiverbejä sekä sanaliittolähtöisiä sijoja aineslähteenään Kettusen sanakirja. Liivissä monet yhdys-sanojen ongelmat ovat yhteisiä viron kanssa. Pohdittavaa tarjoaa kysymys yhdys-sanan nominatiivi- tai genetiivialkuisuudesta. Liivissä on viron tapaan vallinnut yhdys-sanojen genetiivialkuisuutta suosiva tendenssi. Liivin äännekehityksen takia on kuitenkin usein mahdotonta sanoa, onko yhdys-sana genetiivi- vai nominatiivialkuinen. Tapaukset, joissa nominatiivi ja genetiivi ovat toisistaan erotettavissa, viittaavat kuitenkin genetiiviin. Erityisen ryhmänsä muodostavat tapaukset, joissa genetiivin *-n on juuri yhdys-sanan määräiteosassa rudimentaarisesti säilynyt.

Toisin kuin muissa ims. kielissä voi määräiteosana olla myös partisiipin preesens. Muutamissa harvoissa tapauksissa määräiteosana tulee kysymykseen myös paikallissija. Yhdysadverbeissa voi olla rudimentteina erilaisia aikaisempien kaasusten merkkejä. Liivin yhdys-sanoja tarkasteltaessa hyvin tärkeä on yhdys-sanoille ominainen intonaatio, koska varmat kriteerit määräiteosan ja perusosan

muodollisten suhteiden osoittamiseksi usein puuttuvat.

Vääri käsittelee myös prefiksiverbejä. Erikoisuutena on, että liivissä omista verbeistä voidaan lätiläisten prefiksien avulla luoda uusia merkityksiä.

Monet itsenäiset sanat ovat liivissä kehittyneet suffikseiksi. Tällainen on esim. komitatiivin kehitys: *-ks* < *kansak. Väari selvittelee myöhäsyntyisen komitatiivin ja sen kanssa yhdennäköisen translatiivin erontekoa.

HEIKKI HURTTA

Suomalais-saksalainen fraasisanakirja

SHELLBACH-KOPRA, INGRID *Suomi-saksa fraasisanakirja. Finnisch-deutsche Idiomatik*. WSOY, Juva 1985. 305 s.

Helsingin yliopiston saksan kielen lehtori ja fennougristiikan dosentti Ingrid Schellbach-Kopra on aikaisemmin toimittanut mm. Pekka Kataran suomalais-saksalaisen sanakirjan uudistetun laitoksen ja suomalais-saksalaisen sananlaskukirjan. Nyt tarkasteltava kaksikielinen fraasisanakirja asettuu siis aihepiiriltään tekijänsä kahden aikaisemman sanakirjatyön väliin.

Teoksen alussa on 42-sivuinen saksankielinen johdanto, jossa esitellään suomen fraseologiaa laajahkosti: aiheet ulottuvat aina mainoskielen sanaleikkihin asti. Pääosan teoksesta muodostaa varsinainen sanakirjaosuus, joka sisältää n. 2800 suomen fraasia ja niiden saksankieliset käännökset. Mukana on usein myös suomalaisen ilmauksen sananainen saksannos. Esimerkkejä teoksessa ei ole, koska tekijän mielestä fraasille on ominaista, että niitä voidaan käyttää suhteellisen vapaasti (s. 13–14). Aineisto on järjestetty ns. ydinsanoittain. Tällaisena haku- ja ydinsanana on

yleensä nomini: esimerkiksi *lusikka*-hakusanan kohdalle on sijoitettu sellaiset fraasit kuin *ottaa lusikka kauniiseen käteen, heittää lusikka nurkkaan* t. *lusikkansa pöydän alle, painaa lusikka pohjaan, pistää lusikkansa joka soppaan, pistää lusikkansa jkn soppaan* t. *keittoon* t. *liemeen*.

Teos on ilmeisesti tarkoitettu ensi sijassa saksalaiselle lukijalle. Tässä esitelyssä voin tietysti tarkastella teosta ainoastaan suomalaisen näkökulmasta. Tekijä arvelee sanakirjan tärkeäksi kääntäjille, kielentutkijoille, folkloristeille ja yleensä sellaisille suomen kielestä kiinnostuneille, joiden kielitaito on jo suhteellisen hyvä. Siten teoksen käyttäjäkunta lienee varsin suppea.

Johdanto on siis saksankielinen; ainoastaan lyhyt lähinnä teknisiä seikkoja ja kiitoksia sisältävä osa on myös suomenkielinen. Siten mm. aineiston valintakriteerit on esitetty ainoastaan saksaksi. Osa johdannon asioista on toki suomalaiselle lukijalle itsestään selviä; silti juuri koostamisperiaatteet olisi kernaasti nähnyt myös suomeksi.

Sanakirjan nimi on kahtalainen: suomenkielinen otsikko puhuu fraaseista, saksankielinen idiomeista. Anna-Leena Kuusi, jonka teokseen myös Schellbach-Kopra viittaa, määrittelee fraasin seuraavasti (1971: 16): »Fraasi on vähintään kahden sanan muodostama, kielenkäytössä toistuvasti esiintyvä, lauseeseen epäitsenäisenä elementtinä mukautuva tai siihen irrallisena lauseenjäsenenä liittyvä, tietyn merkityssisällön omaava sanaliitto.» Idiomin määrittelevät Hakulinen ja Ojanen (1976 s.v.) seuraavasti: »sellainen tietylle kielelle ominainen, rakenteeltaan epäproduktiivinen ilmaus, jonka merkitystä ei aina voida päätellä sen osien merkityksen perusteella». Tällaiseen määritelmään viittaa Schellbach-Kopra (s. 18) kuitenkin todeten, ettei ole kaikkia näin määriteltäviä idiomeja voinut sanakirjaan sisällyttää. Pois on jätetty sellaiset tapaukset, jotka muutenkin kuuluvat normaaliin kaksikieliseen sanakirjaan. Lisäksi on pois jätetty — ehkä

turhaan — mm. ilmeisen idiomaattista seksuaalisanastoa. Muunlaisia ns. rumia sanoja teokseen kyllä sisältyy. Teos sisältää myös runsaahkosti alkusointufraseologiaa. Mukana on myös sellaisia kulttuurikontekstiin liittyviä hakusanoja kuin *Marskin ryyppy* ja *Martat*.

Itse sanakirjaisuus sisältää siis myös sanasanaisia käännöksiä useista fraaseista. Esimerkiksi ilmaus *se tekee eetvarttia* on käännetty saksaksi asuun *das macht Eduard*. Saksankielinen lause on kuitenkin haastattelemieni saksalaisten mukaan ymmärrettävissä vain siten, että *Eduard* on subjektina. Jos tällaisessa tapauksessa — ja muutenkaan — sanasanaisia käännöksiä tarvitaan, olisi ne hyvä tehdä laajemmat, tässä tapauksessa varustaa vaikka lauseenjäsenen lyhentein.

Sanakirja sisältää jo otsikkonsa mukaisesti sekä fraaseja että idiomeja. Kun lähtökohtana on suomi, tuntuisi johdonmukaiselta olettaa, että kaikki hakusanat olisivat suomen kielen kannalta jompiakumpia. Kumpaankaan ryhmään kuuluvaksi ei kuitenkaan nähdäkseni kovin helposti voida laskea kuuluvaksi vaikkapa sellaista ilmausta kuin *pihoihin ajo sallittu*; se onkin mukana ilmeisesti siksi, että sen saksalainen vastine on suomen ilmaukseen verrattuna rakenteeltaan erilainen *Anlieger frei*. Suomalainen tällaista ilmausta tuskin sen paremmin idiomiksi kuin fraasiksi hahmottaa. Samantapaisia esimerkkejä valintakriteereistä on muitakin. Tekijän mukaan tavalliseen kaksikieliseen sanakirjaan kuuluvia sanoja ei ole otettu mukaan; mukana ovat kuitenkin mm. sellaiset yhdyssanat kuin *aasinsilta*, *kuokkavieras*, *laiskanlinna*, *metsätaival*, jotka kaikki sisältyvät Ingrid Schellbach-Kopran uudistamaan Pekka Kataran suomalais-saksalaiseen sanakirjaan. Kaksikieliseen sanakirjaan kuuluvia olisivat nähdäkseni myös sellaiset johdokset kuin *lantalaiset*.

Vaikka Suomi-saksa fraasisanakirja — miksi muuten juuri tämänasuinen nimi — onkin välityön luonteinen, on siitä

Kirjallisuutta

epäilemättä kohderyhmilleen runsaasti hyötyä. Teos on pioneerityö, joka varmasti hyödyttää tulevia suomen kielen yksi- tai useampikielisiä idiomisanakirjoja. Dosentti Schellbach-Kopralle toivotettakoon joka tapauksessa parhainta menestystä hänen suuriarvoisessa sanakirjatyössään.

LÄHTEET

- HAKULINEN, AULI — OJANEN, JUSSI 1976: Kielitieteen ja fonetiikan terminologiaa. SKST 324. Forssa.
KUUSI, ANNA-LEENA 1971: Johdatusta suomen kielen fraseologiaan. Suomi 115:4. Forssa.

HEIKKI HURTTA

Aspektologian aakkosia

BERNARD COMRIE *Aspect*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Neljäs, korjattu painos 1985 (ensimmäinen 1976). Cambridge University Press, Cambridge.

Bernard Comrie (s. 1947) on äärevä lingvisti: hän on tutkinut yleistä pragmaatiikkaa, semantiikkaa ja morfologiaa, julkaissut venäjän kielen historian alalta ja kirjoittanut mm. erinomaisen yleisesityksen Neuvostoliiton kielistä. Luontenomaista Comrielle on laajalti vertaileva ja kielitypologinen näkökulma. Hänen tunnetuinta tuotantoaan ovat Cambridgen oppikirjasarjassa ilmestyneet *Tense* (1985) ja *Aspect* (1976). Jyrki Kalliokoski selosti edellistä *Virittäjän* viime numerossa 2/88; nyt on jälkimmäisen vuoro tulla esitellyksi.

Kirjan johdantoluvussa tekijä määrittelee tempuksen ja aspektin suhteen: tempus on deiktinen kategoria, joka

suhteuttaa lauseen ilmaiseman tilanteen johonkin ajankohtaan, tavallisimmin puhehetkeen; aspekti taas on ei-deiktinen kategoria, joka kuvastaa tilanteen sisäistä aikarakennetta. Tilanteella (situation) Comrie tarkoittaa laajasti tiloja (states), tapahtumia (events) ja prosesseja (processes).

Comrielle aspekti on ennen muuta semanttinen kategoria. Sen grammatistisuusaste ja -laatu vaihtelevat kielestä toiseen. Tyypillisinä aspektikielinä Comrie mainitsee slaavilaiset kielet (esim. venäjässä aspektiero ilmaistaan verbipareilla: *On pročital* 'he read', *On čital* 'he was reading, he used to read'). Suomen hän mainitsee kielenä, jossa aspektia ilmaistaan harvinaisella tapaa objektin sijalla: *Hän luki kirjan*, *Hän luki kirjaa*.

Aspektin pääoppositio on perfektiiivisyyden ja imperfektiivisyyden välinen: edellinen ilmaisee tilanteen jakamattomaksi kokonaisuudeksi, jälkimmäinen kiinnittää huomion tilanteen sisäiseen rakenteeseen. Teoksen ensimmäisessä luvussa Comrie selvittää tämän primaarioppositio luonnetta ja etenee siitä imperfektiivisyyden tarkkaan jaotteluun.

Tekijä varoittaa käsittämästä perfektiiivisyyttä lyhytkestoisuudeksi (versus pitkäkestoisuus), määräkestoisuudeksi (v:s määrittelemätön kesto), tuloksellisuudeksi tai loppuunsaatettuuksi (v:s tuloksettomuus tai keskeneräisyys) taikka ylipäätään miksikään rajaavin termein määriteltäväksi: perfektiiivistä on esittää toiminta siltään, ilman lisiä. Koska näin on, perfektiiivisyys on semanttisesti aspektin primaarioppositio tunnusmerkitön jäsen. Perfektiiviset muodot voivat kyllä olla morfologisesti tunnusmerkkisiä, niin kuin yleensä slaavilaisissa kielissä. (Comrie jatkaa tunnusmerkkisyyden pohdintaa luvussa 6.)

Imperfektiivinen aspekti ilmaisee avoimesti, että tilanteella on sisäinen ajallinen rakenne. Tämän rakenteen laadun mukaan imperfektiivisyys voi olla ensinnäkin habituaalista tai jatkuvaa (continuous). Habituaalisuutta il-